

Overcoming Stereotypes in the Ukrainian-Korean Intercultural Communication

Iryna Zbyr

Candidate of Philological Sciences, Full Professor

Department of Ukrainian Studies

Hankuk University of Foreign Studies

Email: ivtorak@gmail.com

Abstract

The article analyzes the stereotypes in the Ukrainian-Korean intercultural communication, which were revealed during a survey of Ukrainian students conducted at the humanities departments of Ivan Franko National University of Lviv in the spring of 2020, as well as the perceptions of Korean students after their staying in Ukraine. It deals with the causes of these stereotypes and characterizes the ways to overcome them on the basis of the model of intercultural sensitivity of M. Bennett, which includes ethnocentric and ethnorelative stages.

The results of the survey show that in the Ukrainian-Korean intercultural communication, Ukrainian students are mostly at the ethnocentric stage. This is due to the lack of information about Korea and Koreans in the Ukrainian media, personal contacts, as well as “old” stereotypes inherited from the older generation. Instead, Korean students have advanced to the ethnorelative stage, as today the Republic of Korea, which has been a monoethnic country for centuries, pursues a policy of multiculturalism. Thus, further study of the formation and overcoming of stereotypes in the Ukrainian-Korean communication will contribute to the integration of the two cultures and successful intercultural communication between Ukrainians and Koreans.

Keywords: stereotypes, Ukrainian students, Korean students, Ukrainian-Korean intercultural communication, stereotypes, developmental model of intercultural sensitivity.

ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ В УКРАЇНСЬКО-КОРЕЙСЬКІЙ МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Збир

Анотація

У статті проаналізовано стереотипи в українсько-корейській міжкультурній комунікації, які виявлено під час опитування українських студентів, що проводилося на гуманітарних факультетах Львівського національного університету імені Івана Франка навесні 2020 року, а також уявлень корейських студентів після перебування в Україні. З'ясовано причини виникнення цих стереотипів та охарактеризувати шляхи їх подолання на основі моделі розвитку міжкультурної чутливості М. Беннета, що включає етноцентристський та етнорелятивістський етапи.

Результати опитування свідчать, що в українсько-корейській міжкультурній комунікації українські студенти здебільшого знаходяться на етноцентристському етапі. Це зумовлено відсутністю інформації про Корею та корейців у ЗМІ України, особистих контактів, а також "старими" стереотипами, які успадкували від старшого покоління. Натомість корейські студенти просунулися до етнорелятивістського етапу, оскільки сьогодні Республіка Корея, яка протягом століть була моноетнічною країною, проводить політику мультикультуралізму. Отже, подальше вивчення формування і подолання стереотипів в українсько-корейській комунікації сприятиме інтеграції двох культур та успішному міжкультурному спілкуванню українців та корейців.

Ключові слова: стереотипи, українські студенти, корейські студенти, українсько-корейська міжкультурна комунікація, модель розвитку міжкультурної чутливості.

Глобальні процеси, що охопили майже всі сфери сучасного життя, з одного боку, сприяють зближенню різних культур для створення спільного духовного простору, а з іншого боку, країни, охоплені глобалізацією, відчують поступове руйнування своєї культурної ідентичності. Одним із дієвих інструментів на цьому шляху є міжкультурна комунікація, що, насамперед, передбачає знання не тільки мови, але й психології, менталітету, матеріальної та духовної культури іншого народу. Отже, прагнучи ефективного спілкування з носіями іншої культури, треба виявляти повагу до культурних норм партнерів з комунікації та вести діалог культур. Серед багатьох причин, які ускладнюють зближення культур, можна зазначити численні стереотипи, що існують у нашій свідомості та утворюють певні перешкоди на шляху до порозуміння.

Уперше поняття “стереотип” запропонував відомий американський журналіст, політолог та соціолог У. Ліппман в роботі “Суспільна думка”. Він розглядав стереотипи як упереджені думки, що формуються в суспільстві під впливом засобів масової інформації та рішуче керують усіма процесами сприйняття (Lippman, 1922, p. 2). У міжкультурній комунікації стереотипи розуміють як узагальнені уявлення про типові риси, характерні для будь-якого народу чи його культури. Стереотипи є певними переконаннями і “звичними знаннями” людей щодо якостей і рис характеру інших осіб, а також подій, явищ, речей. Через це стереотипи існують і часто використовуються людьми. Залежно від характеру об’єкта і його місця в соціальній структурі розрізняють групові, професійні, етнічні, вікові та інші стереотипи.

Найбільш поширеними є етнічні стереотипи, внаслідок яких представники одних національних груп мають стійкі судження стосовно поведінки, рис характеру, звичок, зовнішності носіїв іншої культури. Дослідженням етнічних стереотипів займалися американські вчені Д. Кац та К. Брейлі, які дали наступне визначення цьому поняттю: етнічний стереотип – це “стійка думка, яка мало узгоджується з тими реаліями, які вона прагне уявити, через притаманну людині властивість спочатку визначити явище, а потім вже його спостерігати” (Katz & Braly, 1993, p 288–289). В основі етнічного стереотипу лежить зазвичай яка-

небудь характерна риса зовнішності, а також і будь-яка риса характеру або поведінки людини (мовчазність, стриманість, скупість, щедрість, гостинність, доброзичливість тощо).

Формування і засвоєння стереотипів відбувається різними шляхами. По-перше, вони засвоюються в процесі соціалізації та інкультурації. По-друге, накопичуються передусім у процесі спілкування з тими людьми, з якими найчастіше доводиться зустрічатися (батьки, друзі, однолітки, вчителі та ін.). По-третє, стереотипи можуть виникати через обмежені особисті контакти (наприклад, одиничний негативний досвід переноситься на більш широке коло ситуацій та людей). По-четверте, особливе місце у формуванні стереотипів займають засоби масової інформації (Грушевицкая, Попков, Садохин, 2002, с. 220).

Коли чуємо слова “українець” чи “кореець”, в них зазвичай вкладають значно ширше поняття, ніж просто назва представника того чи іншого народу. Ті, що говорять, мають на увазі якісь специфічні риси зовнішності, риси характеру, темпераменту, приналежність до певної релігійної конфесії. Важливе місце у формуванні етнічного образу займає характер – зокрема, характер обмеження свавільних імпульсів особистості (зона ненормованих і психічних станів: любові, ненависті, ревності тощо). Це соціально обмежений прояв темпераменту, спосіб регулювання біопсихічних реакцій (Грушевицкая et al., 2002, с. 217), який відіграє особливу роль у формуванні типового етнічного образу: працьовитий українець, прагматичний кореець та інше. Істинність цих образів-стереотипів не така вже й значуща. Важливо, що такі образи існують і працюють в міжкультурних контактах: люди схильні сприймати представників інших народів насамперед в межах етнічного образу і часто дивуються, що конкретна людина під цей образ не підпадає.

Феномен “стереотипу”, а також традиційна і сучасна корейська культура завжди приваблювали багатьох іноземних дослідників (Janelli, 1982; Ferrante, 1992; Kendal, 1996; Coleman, 1997; De Monte, 1998; Oak, & Martin, 2001). Самі корейці також приділяють значну увагу розробці теми своїх етнокультурних стереотипів (Park, 1994; *Korean Anthropology*, 2010). Однак питання стереотипів в українсько-корейському

міжкультурному спілкуванні не було об'єктом дослідження в наукових колах українських та корейських дослідників.

Мета статті – на основі проведеного опитування виявити основні уявлення українських студентів про Корею і корейців, з'ясувати причини їх виникнення й охарактеризувати шляхи подолання етнокультурних стереотипів на основі моделі розвитку міжкультурної чутливості М. Беннета.

Для характеристики стереотипів в українсько-корейській міжкультурній комунікації служать уявлення української молоді про Корею і корейців, які були виявлені під час опитування на тему “Корея та корейці очима українських студентів”. Дослідження проводилося в квітні-травні 2020 р. на гуманітарних факультетах Львівського національного університету імені Івана Франка. У ньому взяли участь 300 студентів з різних факультетів (філологічний, філософський, історичний, іноземних мов) у віці від 19 до 25 років, з них 48,3% – дівчата і 51,7% – хлопці. Одним із основних питань анкети було наведення образів, характеристик або ідей, які спадають на думку респондентам, коли вони думають про Корею та корейців. Слід зауважити, що всі студенти, які брали участь в опитуванні, ніколи не відвідували Республіку Корея, і їхні доволі скупі знання про цю країну, на наш погляд, найімовірніше потрапляють в категорію стереотипів.

Зважаючи на те, що нижче будемо розглядати механізм подолання стереотипів в українсько-корейській міжкультурній комунікації, нам слід оперувати прикладами взаємних (і українських, і корейських) гетеростереотипів, тому в дослідженні використано фрагменти творів, а також усних розповідей корейських студентів про їхні враження після перебування в Україні.

У результаті проведеного опитування в українських студентів виявлено такі уявлення про Корею і корейців:

– кулінарні особливості (“морква по-корейськи” – 60%, “їдять м'ясо собак” – 12,6%, “корейська кухня” – 12%, “гостра їжа” – 7%, “екзотична кухня” – 3,3%);

– ідеологія, наслідки “холодної війни” (“поділ країни на Південь і Північ” – 12%, “комунізм” – 9%, “ядерна зброя” – 5%, “Кім Чен Ін” – 4,3%, “ядерний конфлікт” – 2,6%);

– технологічні досягнення (“техніка Samsung” – 7%, “автомобільна промисловість” – 6,7%, “інтернет 5G” – 3%, “високий рівень технологічного розвитку” – 2,3%);

– характеристики менталітету корейців (“працьовитість” – 5%, “східний менталітет” – 4,7%, “добрий, доброзичливий, усміхнений народ” – 4%, “шанують традиції” – 3,7%).

Трапляються також поодинокі відповіді-образи про Корею, наприклад: “красива природа” – 6,7%, “бойові мистецтва, тхеквондо” – 4,7%, “маленька країна” – 3%, “Чемпіонат світу з футболу 2002 р.” – 2%, “Зимові Олімпійські ігри 2018 р.” – 2,3%. Під час опитування було виявлено й абсолютно протилежні уявлення: у 2% студентів Корея асоціюється з “бідністю”, а у 1,7% – з “хорошим рівнем життя”.

Як бачимо, українські студенти мають розмите, нечітке уявлення про Корею та корейців. Образ цієї країни не асоціюється виключно з Південною Кореєю. Це зумовлено тим, що протягом кількох десятиліть Радянський Союз мав тісні багатосторонні відносини з КНДР і старше покоління українців досі сприймає Корею, перш за все, як ідеологічного союзника. Дипломатичні відносини між Україною та Республікою Корея були встановлені на початку 1990-х років, однак для більшості жителів України Південна Корея залишається далекою екзотичною країною, інформація про яку рідко з’являється на телебаченні та в інших ЗМІ, а подорожі ускладненні надто великою відстанню, відсутністю прямих рейсів та дорогими квитками.

Подолання стереотипів та формування адекватних уявлень залежать від рівня знань про культуру та її носіїв, а також від наявності безпосередніх міжкультурних контактів між різними людьми. У теорії і практиці міжкультурної комунікації розроблені загальнокультурні та культурно-специфічні методи подолання етнічних стереотипів, серед яких виділяють когнітивні тренінги, польові екскурсії і «класні кімнати», тренінги з техніки культурного асимілятора тощо. На наш погляд, послідовність подолання стереотипів в українсько-корейській

комунікації можна проаналізувати на основі моделі розвитку міжкультурної чутливості М. Беннета (DMIS – *Developmental Model of Intercultural Sensitivity*). Він розділив процес освоєння інокультурного середовища на два етапи: етноцентристський, коли особа підтримує виключно свою культуру й щосили дистанціюється від іншої; та етнорелятивістський, коли особа починає освоювати іншу культуру аж до повної інтеграції (Bennett 1986; 1993). Для етноцентристського етапу характерні такі прояви, як заперечення культурних відмінностей, захист від них та їх мінімізація. Для етнорелятивістського – прийняття відмінностей, адаптація до них та інтеграція двох культур.

Заперечення культурних відмінностей властиве людям, які не мають жодного досвіду спілкування з представниками інших культур та знайомі лише з монокультурним середовищем. Відмінності між культурами усвідомлюються і зводяться найчастіше до небагатьох формальних ознак із дуже узагальнених стереотипів. Заперечення може проявитися у формі ізоляції, наприклад, поведінка багатьох туристів за кордоном, де вони помічають тільки добре відомі символи своєї культури (налагоджувати контакти виключно зі своїми земляками, харчуватися в ресторанах і кафе своїх національних кухонь тощо).

Це також виявляється у вигляді сепарації, тобто зведення фізичних і соціальних бар'єрів для створення дистанції від усього, що відрізняється від власної культури. Наприклад, в українсько-корейській комунікації заперечення культурних відмінностей показано у таких висловлюваннях українців про корейську культуру: “маленька країна”, “красива природа”, “гостра їжа”, “морква по-корейськи” тощо. Корейці зі свого боку можуть говорити про Україну і українців: “велика країна”, “красиві дівчата”, “холодні зими”, “похмура погода”, “похмурі люди” тощо.

На рівні *захисної позиції* особа сприймає цінності та норми своєї рідної культури, як єдино “правильні”, відкидаючи і принижуючи інші культури. Першою формою захисної реакції є дифамація (наклеп) – негативна оцінка відмінностей, формування негативних стереотипів, які поширюються на етнос, стать, релігію, побутові звички (“їдять м'ясо собак”, “вузькі очі”, “домінування чоловіків”, “залежність від США” та ін.). Для української культури типовим є концентрація на зовнішніх,

фізичних відмінностях між людьми, що належать до різних етносів. З боку корейців можна почути розмови про працьовитість українців, багатство природних ресурсів, війну та військову агресію з боку Росії, низький рівень життя в країні тощо.

На другій стадії представники певної культури підкреслюють перевагу своєї культури, свій “вищий” статус у суспільстві та ін. Тут прикладом служать розповіді корейських студентів про повільність працівників сервісу в Україні – ресторанів, кафе, банків, залізничних кас, закладів освіти тощо. Усім без винятку студентам під час свого перебування в Україні довелося зіткнутися з таким явищем, як черга. Навіть якщо в черзі стояло всього лише кілька людей, очікування могло тривати, на думку корейців, надзвичайно довго. Як вони зауважили, часто повільність в роботі персоналу була пов’язана з недостатньо сучасним рівнем технічного оснащення установ та компаній. Слід зазначити, що південнокорейські студенти як представники, так би мовити, сучасної країни з високими технологіями, в повсякденному житті у себе на батьківщині ніколи не стикалися з подібними проблемами.

На думку корейців, у чергах корейці та українці поводять себе абсолютно по-різному. У своїй країні корейці проявляють нетерплячість та всім своїм виглядом намагаються показати, що ця ситуація абсолютно ненормальна і слід вжити термінових заходів. Українці ж, як помітили корейці, навпаки, проявляють величезне терпіння в подібних ситуаціях. По-перше, вони не сподіваються ні на яку мобілізацію з боку працівників сервісу. Ба більше, українці терпеливо ставляться до того, що їх взагалі часто ігнорують. І, по-друге, як здалося іноземцям, наші споживачі “сервісних послуг” зовсім не ображаються на недбалих працівників. Українці, як вважають південнокорейські студенти, “насолоджуються” спілкуванням один з одним, стоячи в черзі або чекаючи уваги з боку обслуговуючого персоналу. Корейці звернули увагу і на те, що українці дуже балакучі в громадських місцях. Провести годину-дві, обговорюючи членів своєї сім’ї, побут, переказуючи один одному історії з життя своїх знайомих, даючи численні поради щодо приготування їжі, ведення господарства для українців, на думку корейців, – суцільне задоволення. Як бачимо, корейці розуміють

контекст української повсякденності не так, як розуміють його самі українці, тобто з позицій етноцентризму.

На останній стадії відбувається *мінімізація* культурних відмінностей. Ця фаза передбачає, що людина визнає за іншими культурами право на певні відмінності, однак вважає, що ціннісні системи, тобто уявлення про те, до чого необхідно прагнути в житті й чого слід уникати, у всіх культурах співпадають.

Першою формою мінімізації є фізичний універсалізм, який впливає з того, що всі люди, незалежно від їхньої етнічної чи культурної приналежності, мають загальні фізичні характеристики, які забезпечують однакові матеріальні потреби і вимагають адекватної поведінки від будь-якої людини. Логічним наслідком цих тверджень є те, що всі культурні відмінності зводяться до кількох не надто істотних характеристик (“у Кореї прийнято сидіти на підлозі”). В українсько-корейській комунікації панівною ідеологією в Україні є настанова на ринкові відносини, що зближує її з Республікою Корея. Як показало опитування українських студентів, найжвавішу реакцію у них викликали питання про корейські компанії. Майже половина респондентів змогла назвати такі корейські компанії, як “Hyundai”, “Samsung”, “KIA” та “LG”. На наш погляд, це свідчить про певну універсалізацію сприйняття молоді різних культур навколо цінностей сучасного споживацького суспільства. На цій основі цілком можлива мінімізація культурних відмінностей: якщо люди користуються товарами одних і тих самих торгових марок, вони, ймовірно, знайдуть певні точки дотику й у своїх безпосередніх контактах.

Етнорелятивістський етап починається з поступового *визнання* культурних відмінностей. Різниця між поведінкою і світоглядом представників різних культур чітко сприймається й одночасно не піддається ані позитивній, ані негативній оцінці. Спочатку усвідомлюється відмінність у поведінці, потім – у культурних цінностях. Найочевидніша різниця в культурі – це відмінність мови. Особа починає усвідомлювати, що дві різні мови – це не лише різні коди спілкування, а й різні засоби формування мислення. Вивчення корейської мови сприяє прийняттю корейських поглядів на світ, їхніх цінностей, зразків

мислення і поведінки. Те ж саме відбувається, коли корейці вивчають українську мову.

На стадії *адаптації* до культурних відмінностей особа починає змінювати свою поведінку в залежності від культурної специфіки ситуації, в якій вона знаходиться, адекватно тлумачити поведінку партнера комунікації і реагувати на нього так, щоб комунікація була успішною. Емпатія означає можливість відчувати різні відчуття в процесі комунікації на основі своїх уявлень про потреби іншої людини. На цій стадії люди часто шукають подібності в поведінці представників своєї культури й тієї культури, до якої необхідно адаптуватися. Наприклад, корейські студенти виявили спільні риси між собою та українцями у стосунках з друзями та рідними. Вони одностайно відзначили чуйність і сердечність українців, оскільки люди в Україні не шкодують свого часу для проведення спільного дозвілля, організації спільних заходів. Причому, на думку корейців, у взаємовідносинах українці проявляють схильність до спонтанності – люди заздалегідь не розраховують час, який вони планують витратити на зустріч з друзями або знайомими. В Україні можна прийти в гості до знайомих без попередньої домовленості або після неочікуваного дзвінка по телефону. Ця риса українців видалася корейцям дуже привабливою, і майже всі вони відзначили, що в цьому між українцями та корейцями багато спільного.

Інтеграція культурних відмінностей припускає, що особа не лише здатна підлаштовуватися під ситуацію міжкультурного спілкування й адекватно реагувати на поведінку партнера з іншої культури, але може ніби “перемикати” своє сприйняття та поведінку між двома або кількома культурами, відчувати себе в залежності від обставин представником то однієї, то іншої культури.

Перша фаза інтеграції – контекстуальна оцінка – описує механізм, який дозволяє людині аналізувати й оцінювати ситуацію при наявності декількох варіантів культурної поведінки, оскільки на рівні адаптації можлива така ситуація, коли людині всі альтернативні моделі поведінки видаються однаково добрими. Контекстуальна оцінка дозволяє людині

вибрати найкращу модель поведінки в конкретній ситуації: десь вчинити по-українськи, десь – по-корейськи.

Деякі люди йдуть далі та опановують так звану конструктивну маргінальність. На цьому рівні з'являється мультикультурна і навіть маргінальна особистість. Вона знаходиться поза культурними рамками з огляду на можливість піднятися на метарівень аналізу ситуації. Досягнення цього рівня притаманне людям, які багато років жили та працювали в Кореї або в Україні, можливо, навіть одружилися з представником іншої культури і мають спільних дітей. П. Бурдье в нарисі “Кодифікація” так описує подібну поведінку. “Кодифікувати – це одночасно надавати форму і виконувати формальності. Існує власна властивість форми. І культурне освоєння є завжди освоєнням форм. Це одна з причин, чому етнологія дуже важка: таке культурне освоєння не відбувається протягом одного дня. Усі ці ігри з наданням форм, як можна побачити на прикладі евфемізмів, є тією чи іншою мірою й іграми за правилами, а через це – подвійними іграми, справою віртуозів. Щоб триматися в рамках правил, потрібно відчувати кінчиками пальців правила, противників, гру. Якби потрібно було запропонувати транскультурне визначення досконалості, я б сказав, що це вміння грати за правилами ігри на межі, аж до порушення, при тому повністю залишаючись в межах правил” (Бурдье, 1994, с. 121).

Отже, опитування показало, що в українсько-корейській міжкультурній комунікації українські студенти здебільшого знаходяться на етноцентристському етапі. Це зумовлено відсутністю інформації про Корею та корейців у ЗМІ України, особистих контактів, а також “старими” стереотипами, які успадкували від старшого покоління. Натомість корейські студенти просунулися до етнорелятивістського етапу. Незважаючи на те, що Республіка Корея, яка протягом століть була моноетнічною країною, в сучасних умовах глобалізації проводить політику мультикультуралізму: країна відкрита для іноземців, у ній розміщуються представництва найбільших компаній, налагоджуються тісні економічні та політичні відносинами з різними країнами світу, надаються гранти на навчання іноземних студентів та ін. Це сприяє добробуту та всебічному розвитку громадян Кореї, а також

налагодженню як професійних, так й особистих контактів з представниками інших національностей, розширенню знань про інші культури, подорожуванню тощо. Як бачимо, знання відіграють не останню роль у процесі подолання стереотипів, тому для інтеграції двох культур та успішному міжкультурному спілкуванню українців та корейців слід звернути увагу на освітні програми як українських, так і корейських навчальних закладів, поглибити знання з вивчення історії, культури, мови кожного народу, а також сприяти виникненню особистих контактів, залучаючи студентів до проведення різних міжнародних заходів, програм обміну тощо.

References

- Bennett, M. J. (1986). A developmental approach to training intercultural sensitivity. In J. Martin (Guest Ed.), Special Issue on Intercultural Training, *International Journal of Intercultural Relations*, vol. 10, № 2, pp. 179–186.
- Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity (revised) In R. M. Paige (Ed.), *Education for the Intercultural Experience* (pp. 21–71). Yarmouth, Me: Intercultural Press.
- Coleman, C. S. (1997). *American Images of Korea*. Seoul: Hollym International Corporation.
- De Mente, B. (1998). *NTC's dictionary of Korea's business & cultural code words*. USA: NTC Publishing Group.
- Ferrante, J. (1992). *Sociology. A Global Perspective*. Belmont: California.
- Janelli, R. L. & Janelli, Dawnhee Yim (1982). *Ancestor Worship and Korean Society*. Stanford University Press.
- Katz, D., & Braly, K. (1993). Racial Stereotypes in One Hundred College Students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, vol.28, pp.280–290.
- Kendal, L. (1996). *Getting Married in Korea: of gender, morality and modernity*. Berkeley: University of California Press.
- Korean Anthropology: Contemporary Korean Culture in Flux*. (2010). Edited by Korean National Commission for UNESCO. Seoul: Hollym International Corporation.
- Lippman, W. (1922). *Public opinion*. New York: Macmillan.
- Park, Myung-Seok. (1994). *Communication styles in two different cultures: Korean and American*. Seoul: Han Shin Publishing Co.
- Oak, S., & Martin, V. (2001). *American / Korean Contrasts. Patterns and Expectations in the U.S. and Korea*. Seoul, Hollym International Corporation.
- Бурдье, П. Bourdieu, Pierre. (1994). *Начала*. [Choses dites]. (Shmatko N. A. Trans.). Москва: Socio-Logos, 1994 (1987).

Грушевицкая, Т. Г., Попков, В. Д., Садохин, А. П. Grushevitskaia, T. G., Popkov, V. D., & Sadokhin, A. P. (2002). Основы межкультурной коммуникации [Basics of Intercultural Communication]. Москва: ЮНИТИ-ДАНА.